

Edukacja seksualna czy Wychowanie do życia w rodzinie?

Przepisy prawne i podstawa programowa

Kwestie edukacji seksualnej reguluje w Polsce Ustawa z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży. Art. 4.1 wprowadza do programów nauczania szkolnego „wiedzę o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji”. Szczegóły realizacji tego zapisu zawarte są w Rozporządzeniu Ministra Edukacji z 12 sierpnia 1999 r. i Podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w szkołach podstawowych, gimnazjach i liceach. Zgodnie z obowiązującymi przepisami przedmiot „Wychowanie do życia w rodzinie” (WdŻ) powinien być realizowany od V klasy szkoły podstawowej w wymiarze 14 godzin rocznie. Przedmiot nie jest obowiązkowy, po ostatnich zmianach dziecko nie będzie uczestniczyło w zajęciach jeżeli rodzice lub opiekunowie wyrażą sprzeciw na piśmie. **Już sama nazwa wskazuje, że zawartość merytoryczna zajęć nie odpowiada międzynarodowym standardom edukacji seksualnej.**

Standardy międzynarodowe dotyczące edukacji seksualnej

Międzynarodowe standardy edukacji seksualnej regulują dokumenty końcowe Światowej Konferencji na rzecz Ludności i Rozwoju (Kair, 1994) i IV Światowej Konferencji na rzecz Kobiet (Pekin, 1995) przyjęte przez Polskę bez zastrzeżeń oraz dokumenty z odbywających się co pięć lat przeglądów realizacji ww. postanowień. **Według nich edukacja o zdrowiu, w tym zdrowiu seksualnym i reprodukcyjnym oraz niezbędnych świadectwach w tym zakresie, o równości płci, odpowiedzialnych zachowaniach seksualnych, chorobach w tym HIV/AIDS czy przemocy seksualnej powinna odbywać się na wszystkich poziomach kształcenia formalnego i pozaformalnego**, a rządy państw we współpracy z organizacjami pozarządowymi powinny takie programy wprowadzać. Rezolucja Komisji ONZ ds. Ludności i Rozwoju z 2012 r. wzmocnia jeszcze te zapisy, apelując do rządów państw o zapewnienie „opartej na faktach naukowej, całościowej edukacji na temat ludzkiej seksualności, zdrowia reprodukcyjnego i seksualnego, praw człowieka i równości płci, aby mogły/-li oni realizować swoją seksualność w sposób pozytywny i odpowiedzialny”. **Prawo do edukacji seksualnej uznawane jest za jedno z praw człowieka**, mówi o nim także Deklaracja Praw Seksualnych przyjęta w 1999 r. na XIV Kongresie Światowego Towarzystwa Seksuologicznego w Hong Kongu. Wydane w 2010 r. przez Europejski oddział Światowej Organizacji Zdrowia Standardy edukacji seksualnej zawierają szczegółowe wskazówki dotyczące treści i formy edukacji seksualnej, podkreślając, że rozwój psychoseksualny człowieka zaczyna się w chwili urodzenia i już na poziomie najwcześniejszego dzieciństwa rodzice lub opiekunowie powinni przekazywać pozytywną wizję relacji międzyludzkich.

Czy nauczyciel/-ka WF-u może uczyć WdŻ-u? Nauczyciele i edukatorzy seksualni w polskich szkołach.

W 2009 r. Grupa Edukatorów Seksualnych Ponton sporządziła raport „Jak naprawdę wygląda edukacja seksualna w polskich szkołach?“, z którego wynika, że spośród osób, które miały jakąś formę edukacji seksualnej w szkole 24,1% uczył katecheta/-ka lub osoba duchowna. Młodzi ludzie skarżyli się, że w ich szkołach WdŻ-u uczą osoby nieprzygotowane do prowadzenia tego typu zajęć – nauczyciele/-ki WF-u, polskiego czy biologii. 79,2% przyznało, że podczas zajęć nie było możliwości dyskusji a określone wartości zostały z góry narzucone. W listach od młodzieży znalazły się szokujące przykłady treści przekazywanych przez prowadzących/-e:

W liceum powiedziano nam, że tylko kalendarzyk może zapobiec ciąży, bo prezerwatywa to wymysł szatana.

Wychowanie do życia w rodzinie mieliśmy z 60-letnią panią pedagog, która nam opowiadała np. że jedną z metod antykoncepcji jest położenie się przez dziewczynę w wodzie z octem, która wypłucze i zabije plemniki!

Pani w szkole na lekcji „przygotowanie do życia w rodzinie” kategorycznie odmówiła rozmowy o antykoncepcji i nazwała nas niewychowanymi gówniarami (miałymy 15 lat), jak zaproponowaliśmy, żeby porozmawiać o pigułkach.

Badanie zlecone przez Gazetę Edukacja i przeprowadzone przez Interaktywny Instytut Badań Rynkowych (2010) na gimnazjalistach i ich rodzicach wykazało również, że WdŻ-u uczą nauczyciele innych przedmiotów – historii i WOS-u (20%), biologii (21%), religii (14%) czy języka polskiego (5%). **Rada Ministrów w swoim Sprawozdaniu z wykonania Ustawy o Planowaniu Rodziny za 2011 r. przyznaje, że spośród 14578 nauczycieli WdŻ aż 3722 nie posiadało wymaganych kwalifikacji. Ministerstwo Edukacji Narodowej nie przedstawiło żadnych propozycji rozwiązania tego problemu, a to od nauczycieli/-ek zależy czy zajęcia przyniosą oczekiwane rezultaty w postaci redukcji liczby niechcianych ciąży, przemocy seksualnej czy zakażeń HIV.**

Edukacja seksualna to odpowiedzialność rodziców?

W dyskusjach o edukacji seksualnej często padają argumenty, że miejscem na edukowanie młodego pokolenia w kwestiach seksualności jest dom rodzinny. Rzeczywistość pozostawia jednak wiele do życzenia. Grupa Edukatorów Seksualnych Ponton w 2011 r. przeprowadziła badanie ankietowe, które stało się podstawą raportu „Skąd wiesz?”. Wynika z niego, że nastolatki niechętnie rozmawiają z rodziną o seksualności: 30% ankietowanych nigdy nie pytało rodziców/opiekunów o seksualność, kolejne 30% bardzo rzadko. 39% z nich często zdobywa informacje od rówieśników, kolejne 19% zawsze. Niepokojące jest, że niemal

45% nastolatków korzysta w jakimś (znacznym lub umiarkowanym) stopniu z pornografii/erotyki jako źródła wiedzy o seksualności. Znajduje to swoje odbicie w dostępie do wiedzy na określone tematy – 53% osób ankietowanych – bez względu na płeć – nie dostaje w domu żadnych informacji na temat antykoncepcji. Znaczna większość rodziców (aż 65%) nie porusza też również tematu pierwszego współżycia seksualnego, a temat HIV/AIDS jest tabu w 70% rodzin.

Pokolenie dzisiejszych rodziców ma trudność z prowadzeniem szczerych rozmów o sprawach intymnych, gdyż sami nie odebrali rzetelnej edukacji w tym zakresie. Oczekują oni wsparcia od instytucji szkoły, co widać w badaniach opinii publicznej. Badanie CBOS-u (2007) wykazało, że 90% respondentów uznaje przekazywanie wiedzy o ludzkiej seksualności w szkołach za istotne. Izdebski (2011) potwierdza te rezultaty. Z jego badań wynika, że 91,8% dorosłych Polaków i Polek wierzy, że edukacja seksualna w szkołach jest potrzebna.

Fakty i mity o seksualności człowieka czyli o podręcznikach do WdŻ-u

Użytkowanie w szkole podręczników reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników. Podręczniki winny m.in. uwzględniać „aktualny stan wiedzy naukowej” i być dostosowane „do danego poziomu kształcenia”. Podręcznik musi uzyskać trzy pozytywne opinie ministerialnych rzeczoznawców. Obecnie większość rzeczoznawców i rzeczoznawczyń to działacze i działaczki ruchów przeciwnych prawu kobiety do decydowania o własnym ciele, w tym do rzetelnej edukacji seksualnej i antykoncepcji oraz negatywnie nastawionych do osób LGBT (lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych). Mimo iż WdŻ powinien być prowadzony od poziomu szkoły podstawowej, na liście podręczników dopuszczonych przez MEN są tylko trzy pozycje dla gimnazjów, przy czym dwie z nich to różne wydania tej samej książki „Wędrując ku dorosłości” pod red. Teresy Król a trzecia to „Wychowanie do życia w rodzinie” Felicji Kalinowskiej. Nie ma zatwierdzonych podręczników dla szkoły podstawowej i ponadgimnazjalnej.

Pod względem merytorycznym książki faworyzują konserwatywny model rodziny – wielodzietnego, katolickiego małżeństwa. Uczniom i uczennicom narzuca się również negatywną postawę wobec prawa kobiety do decydowania o swoim ciele, w tym przerywania ciąży we wszystkich przypadkach, a także zniechęca do antykoncepcji na rzecz tzw. naturalnych metod planowania rodziny zakładających (zgodnie z nauczaniem Watykanu) okresową abstynencję w okresach płodnych. „Wędrując ku dorosłości” zawiera również szokujące stwierdzenia w kontekście przemocy na tle seksualnym. **Z opowiedzianej przez autorów historii uczennica dowie się, że picie alkoholu na imprezie i duży dekolt mogą „prowokować” chłopaków do gwałtu.** Problem przemocy seksualnej jest w szkołach pomijany. Z badania Interaktywnego Instytutu Badań Rynkowych (2010) wynika, że 88% gimnazjalistek/-ów chciałoby mieć lekcje WdŻ na temat przemocy, ale tylko 32% je miało. Fakt ten jest szczególnie niepokojący w kontekście rosnącej liczby gwałtów popełnianych w szkołach (72 w 2012 w porównaniu do 14 w 2011).

Podręczniki do WdŻ-u pozostawiają również wiele do życzenia przy omawianiu tematyki orientacji seksualnych i tożsamości płciowej. Prof. Lew Starowicz poddał ocenie seksuologicznej dopuszczone do użytku pozycje i stwierdził, że tematyka LGBT jest omawiana w całości lub we fragmentach w sposób nacechowany światopoglądowo oraz że w książkach występują błędy merytoryczne. Kochanowski ocenia niektóre treści zawarte w podręczniku pod red. Król jako „skandaliczne”, gdyż **patologizują one homoseksualizm, przedstawiając go jako odchylenie od normy oraz uzasadniają postawy wrogości wobec osób nieheteroseksualnych.**

Obie książki dla gimnazjalistów narzucają uczniom katolicki światopogląd w kwestii początku życia, mówiąc, że zaczyna się ono w chwili poczęcia. Obecnie nauka za początek ciąży uznaje moment zagnieżdżenia się zapłodnionej komórki jajowej w macicy. Również nowoczesna antykoncepcja prezentowana jest – wbrew wynikom badań – jako niebezpieczna (pigułki) i nieskuteczna (do wad prezerwatyw zaliczono „nieszczelność”, co jest informacją nieprawdziwą, gdyż wszystkie prezerwatywy są testowane i nie mają otworów). **Trudno zrozumieć, jak eksperci mogli dopuścić do użytku książkę pod red. Król, w której antykoncepcja awaryjna jest mylnie utożsamiona z pigułką poronną. Jest to informacja nieprawdziwa i niezgodna z oficjalnym stanowiskiem Światowej Organizacji Zdrowia.**

Współczesna edukacja seksualna nie skupia się na prezentowaniu negatywnych skutków aktywności seksualnej, zamiast tego przedstawia pozytywne efekty podejmowania odpowiedzialnych działań. Sama seksualność nie jest w niej czymś złym, co należy potępiać, a jednym z istotnych elementów życia ludzkiego na każdym jego etapie. Oficjalne podręczniki do WdŻ prezentują zupełnie inną wizję tego tematu. I trudno im się dziwić, gdyż narzuca im to podstawa programowa, w której np. temat masturbacji zawarto w podpunkcie „problemy okresu dojrzewania i sposoby radzenia sobie z nimi”. **Konieczny jest przegląd i aktualizacja obowiązującej Podstawy programowej.**

Jak to się robi w Skandynawii i inne przykłady dobrych praktyk w zakresie edukacji seksualnej

W poszukiwaniu rekomendacji i sposobów poprawy jakości i dostępności edukacji seksualnej, warto przyjrzeć się dobrym praktykom z innych krajów. Szwecja jest pod tym względem europejskim pionierem, dobrowolną edukację seksualną wprowadzono tam już w 1942 r. **Konsekwentne inwestowanie w edukację seksualną opartą na otwartości i naukowej wiedzy przynosi pożądane rezultaty w postaci niskiego wskaźnika zakażeń HIV czy ciąży nastolatków** (jest on o połowę niższy niż w Polsce). Obowiązkowe zajęcia na poziomie przedszkolnym i szkolnym uzupełnia w Szwecji sieć 240 „Centrów młodzieżowych”, gdzie nastolatki mogą uzyskać poradę ginekologa czy seksuologa, a także otrzymać darmowe środki antykoncepcyjne.

Również Holandia, która ma najniższy wskaźnik nastoletnich matek (4 na 1000 dziewczyn poniżej 19 roku życia rodzi dzieci każdego roku) i niski wskaźnik aborcji (m.in. dzięki temu, że ponad 90% aktywnych seksualnie nastolatków i nastolatków stosuje antykoncepcję), ma długą tradycję edukacji seksualnej,

sięgającą lat 60. XX wieku. **Programy edukacji w Holandii są uznawane za holistyczne, gdyż obejmują zarówno biologiczny, jak i psychologiczny aspekt seksualności i relacji.**

Jestem laską ostrą jak tabasco. Wiedza i zachowania seksualne nastolatków.

Typowy czas dojrzewania seksualnego następuje w wieku 12-18 lat. Wiązą się z tym liczne przemiany fizyczne i psychiczne. Według badań Zbigniewa Izdebskiego średni wiek, w którym podejmowane są pierwsze doświadczenia masturbacyjne to 13-14 lat. Rodzące się potrzeby seksualne są dla młodzieży źródłem wielu lęków i obaw. Pierwsze miłości, a co za tym idzie pierwsze zbliżenia intymne, począwszy od pettingu aż po stosunki seksualne, zaczynają się już w szkole podstawowej, a wśród uczniów i uczennic II klas szkół ponadgimnazjalnych w Polsce ok. 90% przyznaje, że jest lub było zakochanym. Mimo iż z badań (Izdebski 2005) wynika iż wiek inicjacji seksualnej rozumianej jako stosunek z penetracją jest nadal wysoki i wynosi przeciętnie ponad 18 lat, z doświadczeń Grupy Ponton wynika, że młodzież dużo wcześniej angażuje się w inne kontakty typu petting, seks oralny czy nawet analny (aby uniknąć ciąży lub zachować błonę dziewiczą). Przykłady pytań zadawanych przez młodzież na telefonie zaufania:

„Po jakim czasie znajomości powinnam pójść z chłopakiem do łóżka?”

„Jestem dziewczyną, mam 14 lat niedawno poznałam chłopaka który ma 23 lata, on nalega na seks a ja nie jestem pewna czy się zgodzić (...).”

„Byłam na imprezie na, której się trochę upiłam i tańczyłam erotycznie z koleżanką. Znajomi nagrali to telefonem i teraz grożą, że wstawią to na Fejsbuk, nie wiem co mam robić, nie chce żeby to zrobili. Pomocy!”

„Jaką być lepiej w łóżku za pierwszym razem? Ostrą czy łagodną?”

Czy polska szkoła nadąża za zmieniającym się światem?

W codziennej pracy edukatorek i edukatorów Pontonu dostrzegalny jest też coraz większy wpływ pornografii na zachowania i podejście do seksu wśród nastolatków. Pojawiają się nowe zagrożenia, jak seksting i cyberbullying (wysyłanie sobie erotycznych filmików i zdjęć przez komórkę, często wykorzystywane do szantażu czy poniżania, grooming (uwodzenie dzieci przez pedofili), sponsoring. Z badań przeprowadzonych w ramach kampanii „Dziecko w Sieci” przez Fundację Dzieci Niczyje oraz Gemius SA (2006) na grupie 12-17-latków wynika, że 68% dzieci otrzymuje propozycje spotkań od osób poznanych w Sieci, a 71% dzieci trafia na materiały pornograficzne (63% przypadkowo). Również badanie EU Kids Online na dzieciach w wieku 9-16 lat pokazało, że co siódme polskie dziecko natrafiło w Internecie na materiały bezpośrednio związane z seksem. **Programy i podręczniki do WdŻ zupełnie ignorują zagrożenia, jakie niosą ze sobą nowe technologie.**

Rekomendacje Federacji i Grupy Ponton:

1. Należy wprowadzić do szkół obowiązkowy przedmiot „Wiedza o życiu seksualnym człowieka” oraz dostosować podstawę programową do standardów całościowej, rzetelnej i neutralnej światopoglądowo edukacji seksualnej.
2. Należy uaktualnić listę dopuszczonych do użytku szkolnego podręczników do edukacji seksualnej i wykreślić z niej pozycje zawierające informacje niezgodne z aktualnym stanem wiedzy naukowej oraz treści nacechowane światopoglądowo.
3. Należy dokonać przeglądu systemu kształcenia nauczycieli/-ek przedmiotu Wychowanie do życia w rodzinie, aby wyeliminować przypadki zajęć prowadzonych w sposób zideologizowany i sprzeczny z wiedzą naukową. Konieczne jest także rozwiązanie problemu kilku tysięcy nauczycielek/-iWdŻ-u bez odpowiednich kwalifikacji.
4. Należy przygotować oraz wdrożyć skuteczny system monitorowania realizacji zajęć edukacji seksualnej w polskich szkołach oraz badać ich efektywność w kontekście redukcji liczby nieplanowanych ciąży nastolatek, zakażeń HIV i innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową czy przypadków przemocy seksualnej.

Przydatne kontakty:

Grupa Edukatorów Seksualnych Ponton: www.ponton.org.pl

Fundacja SPUNK: www.facebook.com/fundacja.spunk

Nawigator Edukacja Seksualna: www.edukacjaseksualna.edu.pl

Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej: www.tea.org.pl/

Kampania Przeciw Homofobii: www.kph.org.pl

Akty prawne:

Minister Edukacji Narodowej, Rozporządzenie z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17)

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz.U. z 2012 nr 125 poz. 752)

Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o Planowaniu Rodziny, Ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. 1993 nr 17 poz. 78 ze zm.).

Bibliografia

- BZgA, WHO Regional Office for Europe. 2010. *Standards for Sexuality Education in Europe. A framework for policy makers, educational and health authorities and specialists*. Kolonia: Federal Centre for Health Education, BZgA.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), 2007. *O wychowaniu seksualnym młodzieży*. Warszawa: CBOS.
- Chustecka, M., 2011. Analiza podręczników i podstawy programowej – przedmiot wychowanie do życia w rodzinie. W: M. Abramowicz, red. *Wielka nieobecna. O edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce. Raport z badań*. Warszawa: Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, s. 227-289.
- European Parliament Directorate General For Internal Policies, 2013. *Policies for Sexuality Education in the European Union*. Bruksela: Parlament Europejski.
- Grabek, A., Zawadka, G., 2013. Polska szkoła gwałtu. *Rzeczpospolita* [online], 15 lutego 2013 r., Dostępny w: www.rp.pl/arttykul/980983.html [Dostęp: 16.03.2013]
- Interaktywny Instytut Badań Rynkowych, 2010. *Wychowanie do życia w rodzinie w gimnazjum – przedmiot i podręczniki*. Warszawa: Interaktywny Instytut Badań Rynkowych.
- Izdebski, Z., Niemiec, T., Wąż, K., 2011. *(Zbyt) młodzi rodzice*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO.
- Izdebski, Z., 2005. *Wiedza Polaków na temat HIV/AIDS oraz zachowania seksualne – 2005 rok*. Warszawa: TNS OBOP.
- Józefowska, A., 2009. *Jak naprawdę wygląda edukacja seksualna w polskich szkołach?* [online]. Warszawa: Grupa Edukatorów Seksualnych Ponton. Dostępny w: www.ponton.org.pl/sites/ponton/files/raport_jaka_edukacja_seksualna_grupa_ponton_2009.pdf [Dostęp: 15.03.2013]
- Kalinowska, F., 2002. *Wychowanie do życia w rodzinie*. Warszawa: Efka Wydawnictwo Szkolne Felicja Kalinowska.
- Kirwil, L., 2010. *Polskie dzieci w Internecie. Zagrożenia i bezpieczeństwo na tle danych dla UE* Warszawa: SWPS, Dostępny w: [www.swps.pl/images/stories/dokumenty/raport_eukidsonline_polska.pdf] [Dostęp 11.04.2013]
- Kochanowski, J. Przegląd podręczników z punktu widzenia gender studies. W: Z. Lew Starowicz i in. *Szkoła milczenia. Sprawozdanie z przeglądu treści szkolnych podręczników do biologii, wiedzy o społeczeństwie i wychowania do życia w rodzinie pod kątem przedstawienia w nich problematyki LGBTQ i treści homofobicznych*. Toruń: Stowarzyszenie Na Rzecz Lesbijek, Gejów, Osób Biseksualnych, Osób Transpłciowych Oraz Osób Queer „Pracownia Różnorodności”
- Król, T., red., 2011. *Wędrując ku dorosłości*. Kraków: Wydawnictwo Rubikon.
- Lew Starowicz, Z. i in., 2013. *Szkoła milczenia. Sprawozdanie z przeglądu treści szkolnych podręczników do biologii, wiedzy o społeczeństwie i wychowania do życia w rodzinie pod kątem przedstawienia w nich problematyki LGBTQ i treści homofobicznych*. Toruń: Stowarzyszenie Na Rzecz Lesbijek, Gejów, Osób Biseksualnych, Osób Transpłciowych Oraz Osób Queer „Pracownia Różnorodności”
- Obidniak, D., 2011. Polityczna edukacja seksualna. W: D. Obidniak, red. *Czytanki o dyskryminacji*. Warszawa: ZNP, s. 148-171.
- Rada Ministrów, 2012. *Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonania oraz o skutkach stosowania Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży*. Warszawa, Dostępny w: www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/sprawozdzust_matdziec_20121123.pdf [Dostęp 26.03.2013]
- The World Bank, Adolescent fertility rate (births per 1,000 women ages 15-19) , Dostępny w: www.data.worldbank.org/indicator/SP.ADO.TFRT [Dostęp 09.04.2013]
- Wojtasik, Ł., 2008. *Charakterystyka zagrożeń dla dzieci w Internecie*, Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje, Dostępny w: www.dzieckowsieci.fdn.pl/sites/default/files/file/pdf/zagrozenia_dzieci_w_internecie.pdf [Dostęp 08.04.2013]

